

Erfgoednota Voormalige Meisjesschool

Gemeentestraat 5

Turnhout

Kadaster Turnhout, afdeling 4, sectie Q, perceelnummers 464 P4

1 HET GEBOUW

De stedelijke meisjesschool is een groot gebouw in neoclassicistische stijl opgericht in 1873 naar een ontwerp van provinciaal architect Pieter-Jozef Taeymans als eerste gebouw van de pas aangelegde Gemeentestraat. Aanvankelijk is het centrale gedeelte slechts één bouwlaag hoog met aan weerszijden een vleugel van twee bouwlagen. De noordelijke vleugel is voorzien als woonhuis van het schoolhoofd, in de zuidelijke vleugel bevonden zich klassen. Het gebouw wordt daarna nog aanzienlijk uitgebreid. Tussen 1875 en 1879 bouwt men aan noordelijke en oostelijke zijde van de speelplaats overdekte galerijen en een wasplaats bij. In 1889-1890 verlengt men de zuidelijke vleugel voor twee nieuwe klassen. In 1922-1923 wordt de centrale vleugel volledig in oorspronkelijke stijl verhoogd onder leiding van stadsbouwmeester Léon Van Ravensteyn. Hij voorziet verder nog een bijkomende galerij aan de speelplaats met bovenaan een loggia, die als overdekte toegang tot de klaslokalen op de verdieping dient. Tevens worden enkele ruimtes in de zuidelijke vleugel verbouwd. In 1928 voegt hij nog drie klaslokalen toe die aansluiten op de noordelijke vleugel.

Figuur 1 Voorgevel van de voormalige meisjesschool aan de Gemeentestraat 5 in Turnhout

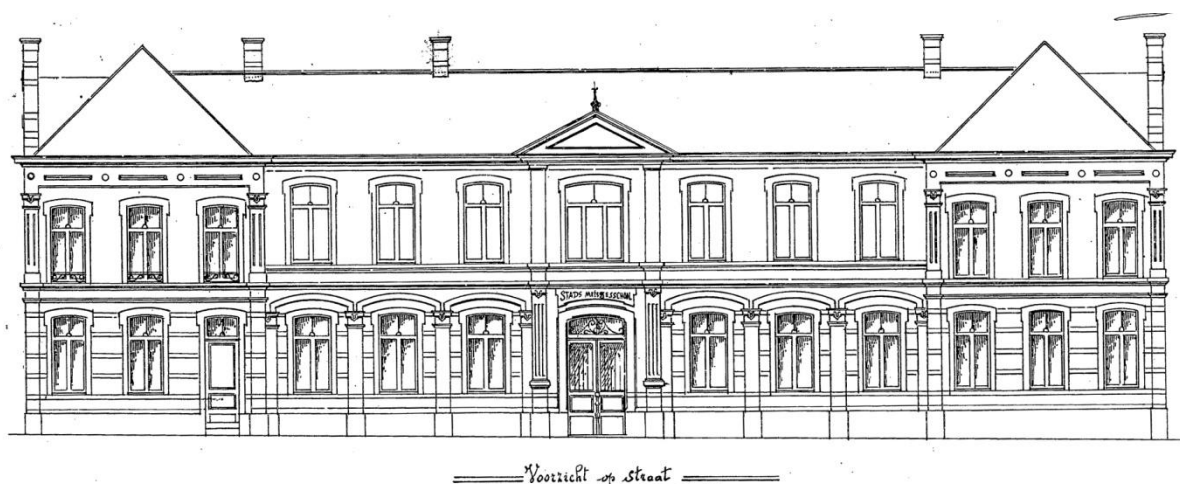
Sindsdien zijn er slechts een beperkt aantal ingrijpende aanpassingen gebeurd aan het historische gebouw. Zo is het woonhuis van de directrice in de noordelijke vleugel in 1955 omgevormd tot leslokalen en is het sanitair blok vernieuwd. Vanaf 1979 is voor de omvorming naar de stedelijke academie voor schone kunsten een atelier bijgebouwd aan de noordvleugel en het gebouw opgefrist.

2 BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN

De voormalige stedelijke meisjesschool is op 6 juli 1999 bij ministerieel besluit beschermd als monument omwille van zijn historische waarde, meer bepaald zijn architectuur-historische waarde.¹ Daarbij stelt men dat de gemeentelijke meisjesschool van 1873-1876, gebouwd in een neoclassicistisch geïnspireerde stijl, de eerste overheidsopdracht van provinciaal bouwmeester P.J. Taeymans is in Turnhout. In de bestuurlijke, architecturale en stedenbouwkundige geschiedenis van Turnhout is het daarom een interessant tijdsdocument met duidelijke bouwkundige kwaliteiten : evenwichtige opbouw, monumentaal stijlvol gevel front , functionele planindeling, ruime goed verlichte lokalen en een sobere inrichting. De latere aanpassingen hebben het originele karakter niet wezenlijk verstoord.

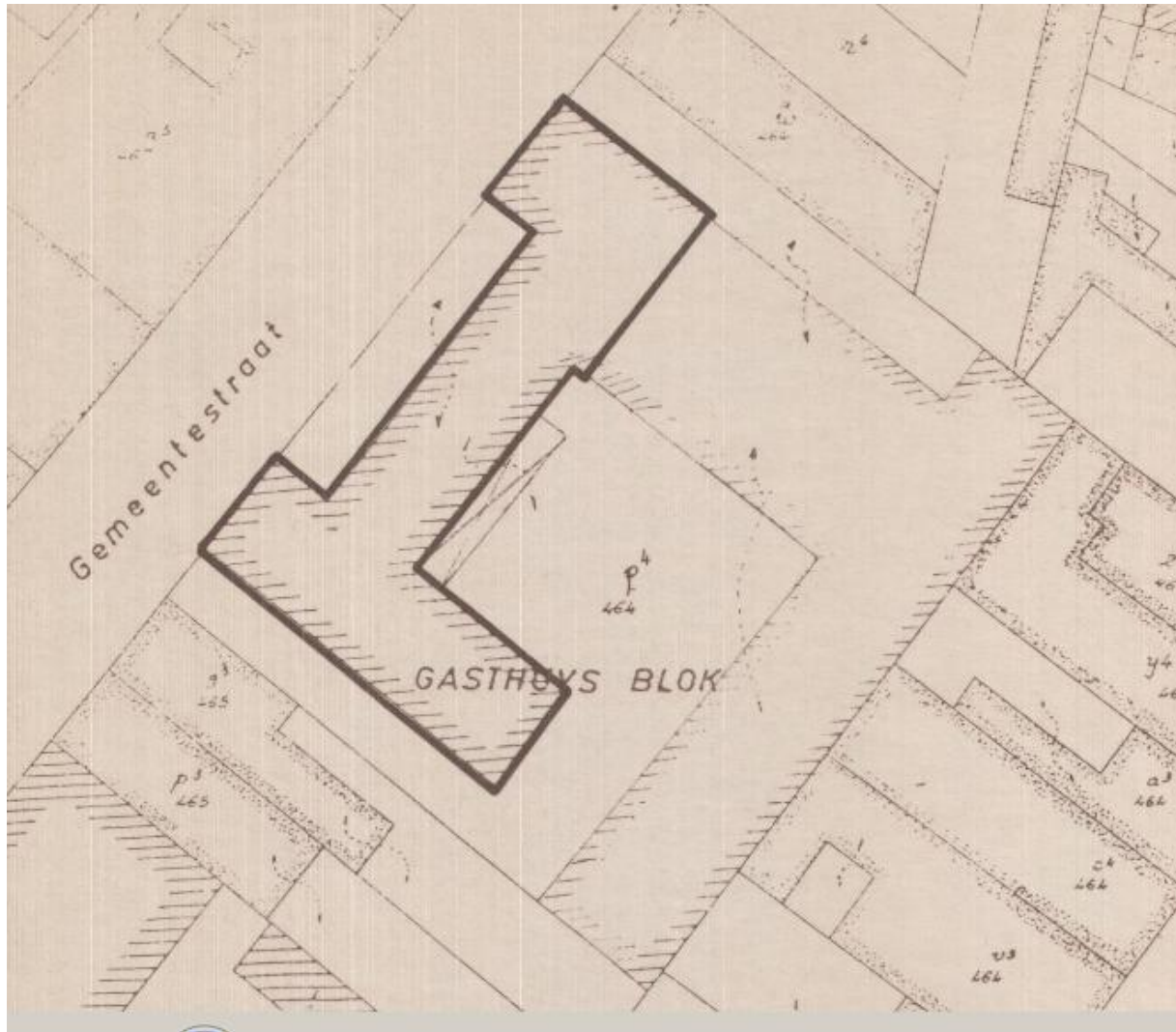
Figuur 2 Oorspronkelijke gevel van het gebouw van de stedelijke meisjesschool zoals ontworpen door Taeymans omstreeks 1900. (Collectie Stadsarchief Turnhout, Prentbriefkaart 47_008)

Figuur 3 Aanpassing van de gevel door Van Ravensteyn in 1922

¹ <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4823>

De bescherming richt zich derhalve vooral op het originele gebouw en de uitbreidingen van Taeymans en minder op de latere toevoegingen van Van Ravensteyn. Op het bijgevoegde plan bij het beschermingsbesluit is afgelijnd dat het alleen gaat om het voorste bouwvolume met de volledige zuidelijke vleugel en alleen het originele deel van de noordelijke vleugel. Ook de loggia behoort –opmerkelijk genoeg- niet tot de bescherming. Toch hebben ook de toevoegingen van Van Ravensteyn hun waarde op het uitzicht van het huidige gebouw. Het gehele complex is dan ook opgenomen in de vastgesteld inventaris van het bouwkundige erfgoed.²

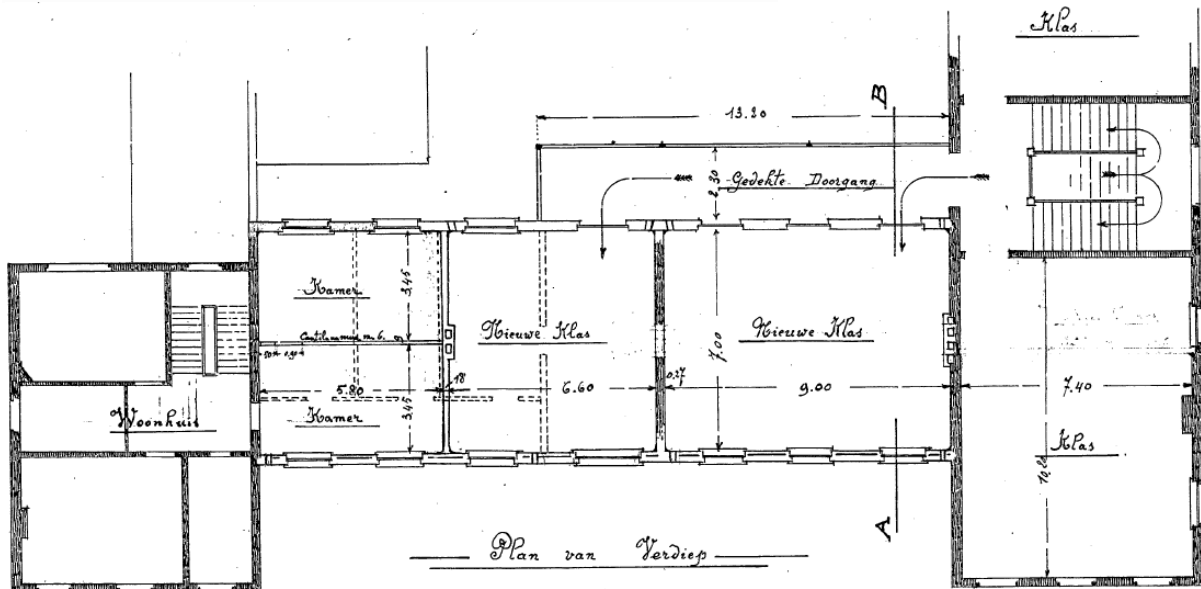
Figuur 4 Aflijning van de bescherming op de kadasterkaart uit het plan bij het beschermingsbesluit van 6/7/1999 (<https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/3464/bestanden/9098>)

Het exterieur van het gebouw wordt gekenmerkt door decoratief uitgewerkte lijstgevels met een evenwichtige opbouw en een monumentaal, maar toch uitnodigend gevelfront zoals past voor een school. De voorgevel is afgewerkt met pleisterwerk dat witsteen imiteert, zoals de bepleisterde en witgeschilderde banden op de begane grond, verschillende pilasters, raam- en deuroplijstingen en een klassieke gevelafsluiting met breed fries en houten kroon- en tandlijst. Er is op een sobere manier gebruik gemaakt van witte Savonnièressteen. Alleen voor sokkel en vensterdorpels is arduin gebruikt. Aan de achterzijde beperkt de decoratie van de gevels zich tot variaties in het metselwerk. In de traditie van het regionale (arme) bouwen, waar natuursteen plaatselijk niet voorhanden was,

² Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Meisjesschool, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11994>.

moeilijk kon worden aangevoerd en dus vrijwel niet voorkwam, combineert Taeymans hier baksteenmetselwerk en bepleisterde geveldelen tot een aantrekkelijk en stijlvol geheel.

De oorspronkelijke planindeling is in het centrale en zuidelijke deel van het beschermde gebouw grotendeels ongewijzigd. Het interieur is sober afgewerkt, zonder opvallend lijstwerk aan het pleisterwerk, wat normaal is voor een schoolgebouw. Opmerkelijke elementen in het interieur zijn de centrale trapzaal van de zuidelijke vleugel met een monumentale eikenhouten bordestrap. In de klaslokalen van de zuidelijke vleugel zijn verder ook de originele schouwen, de binnendeuren en de kenmerkende ventilatieroosters in de klassen bewaard gebleven.

Figuur 5 Plan van de bovenverdieping van het gebouw zoals ontworpen door Van Ravensteyn met de doorgang vanuit de monumentale trappenhal naar de klassen via de loggia.

Het gebouw zelf heeft ook een belangrijke stedenbouwkundige waarde, als oudste relict van een volledig nieuw stadsdeel dat de groei van Turnhout als 19de eeuwse industriestad kenmerkt. Het gebouw vormt daarbij een ensemble met de andere gebouwen in deze straat, zoals het grote complex van de voormalige Bank van Turnhout en het aanpalende neoclassicistische gebouw.

Figuur 6 Zicht op de Gemeentestraat na de verbouwing in 1923 met zicht op het Gasthuis

3 HISTORISCHE INGREPEN

In de loop der jaren zijn geregeld onderhoudswerken uitgevoerd aan het gebouw, die evenwel weinig van de aanwezige erfgoedwaarden van het beschermde gedeelte van het gebouw hebben aangetast. De uitgevoerde ingrepen in het interieur -verwarming, verlichting of vloerbedekking op de verdieping- zijn grotendeels bovenop de bestaande muren en vloeren aangebracht en dus reversibel.

In 1980 is het volledige dak onder handen genomen, waarbij de volledige dakbedekking op de hellende daken is vervangen. Het dak op de zuidelijke vleugel was volledig aan vervanging toe. Daarbij zijn de spanten hermaakt naar historisch model, waarbij er een klein verschil is vastgesteld tussen de spanten op het oudste gedeelte en die van de latere aanbouw. In 1983 zijn twee wanden met dubbele vleugeldeuren geplaatst in de inkomhal om als sluis te dienen. In dat jaar zijn ook de plafonds van de kantklassen in de aanbouwde noordvleugel vervangen. Op de begane grond is in 1989 de inrichting van het secretariaat aangepast, waarbij ook een bredere buitendeur met dubbele vleugels in oorspronkelijke stijl is voorzien in de toegevoegde vleugel uit 1928.

De ramen van de loggia van Van Ravensteyn zijn in 1996 volledig vernieuwd en voorzien van dubbel glas. Ook de ramen en een buitendeur van de aangebouwde noordvleugel zijn dan vervangen door nieuwe exemplaren.

In het plannenarchief van facility management zijn plannen van de traphal van stadsarchitect D. Vandenberge te vinden die dateren van na 1989 en waarbij vernieuwing trap staat vermeld. Op de plannen zelf staat de trap niet getekend. Er zijn nergens aanduidingen welke vernieuwingswerken er bedoeld worden. In het archief van facility management zijn bij onze screening geen dossiers gevonden die aangeven dat dit is aanbesteed. Het is dus vooralsnog niet duidelijk of aanpassingen gebeurd zijn aan de trap of niet.

De voorgevel is herschilderd in 1984. In 1998 is deze volledig gerenoveerd door de firma Bodima. De gevel is toen gezandstraald, er zijn stenen vervangen en er zijn herstellingen uitgevoerd aan de blauwe hardsteen. Daarbij zijn vermoedelijk ook enkele dorpels van de onderste verdieping vervangen naar historisch model, getuige plannen daarvan in het archief van Facility Management.

4 CONCRETE AANBEVELINGEN VOOR HERBESTEMMING

Bij de herbestemming dient altijd uitgegaan te worden van de intrinsieke erfgoedwaarde van het gebouw om een afweging te maken van de wenselijkheid van bepaalde ingrepen. In het geval van de meisjesschool zijn zowel het uitzicht van het neoclassicistische gebouw als de aankleding en de indeling van het gebouw als behoudenswaardig aanzien, waarbij vooral het oorspronkelijke ontwerp van Taeymans als leidraad is genomen. Toch dient ervoor gekozen te worden om het huidige beeld van het hoofdgebouw, inclusief de loggia te behouden, aangezien de aanpassingen van Van Ravensteyn sinds 1923 het beeld van het gebouw bepalen.

Het zicht op het gebouw wordt naast de gevelelementen sterk bepaald door het authentiek negentiende-eeuwse schrijnwerk met T-vormige indeling, en ronde verdikking ter hoogte van de naald en smalle roeden. Dat is ook bewust overgenomen bij de verhoging van de centrale vleugel. Dit schrijnwerk dient te worden behouden. Om tegemoet te komen aan de energienormen lijken achterzetramen hier de meest haalbare optie.

De indeling van het interieur in het centrale en zuidelijke gedeelte is eveneens goed bewaard gebleven en kenmerkend voor het gebouw. Het verdient aanbeveling om bij de herbestemming

hiermee rekening te houden en de openheid van de ruimten en de kenmerkende erfgoedelementen zoals schouwen en ventilatieroosters te behouden.

De vloer van de verdieping kan enige restauratie en verbetering gebruiken. Hier is echter eerst bijkomend stabiliteitsonderzoek nodig om tot een duidelijke diagnose en oplossing te komen. Het is vooralsnog niet duidelijk wat de waarde is van de oorspronkelijke plankenvloer, maar gezien de vrij sobere aankleding van de ruimtes lijken hier wel mogelijkheden om grondiger te werk te gaan zonder de erfgoedwaarde aan te tasten.

In het beschermde deel van de noordelijke vleugel zijn in het verleden meer ingrepen gebeurd. Eerst zijn de oorspronkelijke woonruimten omgevormd tot leslokalen. Later zijn hier ook burelen van de academie gekomen. Verdere inventarisatie dient hier uit te maken welke de authentieke elementen zijn die dienen te worden behouden. Algemeen lijken hier meer functionele ingrepen mogelijk.

De aangebouwde noordvleugel naar ontwerp van Van Ravensteyn is niet opgenomen in de bescherming, maar wel behoudenswaardig als deel van het historische complex. Zoals aangegeven

zijn de raam- en deuropeningen hier al grondig gewijzigd met verloop van de tijd en is het buitenschrijnwerk vervangen. Ook in het interieur zijn hier weinig randvoorwaarden voor een herbestemming.

Het oorspronkelijke sanitair aan de oostkant van de speelkoer is vervangen door een recent gebouw. Hier is ruimte voor nieuwe bebouwing. De aangebouwde atelier ten noorden van deze vleugel draagt eveneens niet bij tot de erfgoedwaarde van het geheel en kan eventueel een nieuwe invulling krijgen.

Meer concrete aanbevelingen voor het omgaan met beschermd bouwkundig erfgoed in de praktijk kan u vinden op de website van Erfgoed Noorderkempem via volgende link:

<http://www.erfgoednoorderkempem.be/omgaan-beschermd-bouwkundig-erfgoed/>

5 PREMIES

Alleen voor werken aan de beschermde gedeeltes van het gebouw komt men in aanmerking voor het verkrijgen van een erfgoedpremie. In dit geval gaat het dus om het voorste gedeelte, met uitzondering van de loggia. Alleen voor werken die de erfgoedwaarden in stand houden of herstellen kan je een premie krijgen. Ingrepen die louter te maken hebben met de herbestemming of het verhogen van het comfort in het gebouw komen niet in aanmerking. In de toekomst zullen energiebesparende maatregelen voor een deel worden terugbetaald. De meest actuele informatie over premiegerechtigde werken is te vinden op www.onroenderfgoed.be/nl/premies.

Standaard- en bijzondere procedure

Voor het beheer van beschermd erfgoed is het mogelijk om een beroep te doen op financiële ondersteuning van de Vlaamse overheid.³ Dit kan volgens twee procedures: de eenvoudige standaardprocedure, waarbij maximaal 25 000 euro van de aanvaarde kostenraming in aanmerking wordt genomen voor de berekening van de premie, of de complexere, bijzondere procedure, waarbij ook hogere bedragen in aanmerking worden genomen. Je bepaalt zelf welke procedure je kiest. Bij de ene kun je sneller starten met de uitvoering, bij de andere kun je een hogere premie bekomen.

- Per jaar is het aantal aanvragen dat je volgens de standaardprocedure kunt indienen beperkt tot één erfgoedpremie voor elk van de volgende categorieën:
- Het beheer van of werkzaamheden of diensten aan het exterieur.
- In het geval van een beschermd monument: het beheer van of werkzaamheden of diensten aan waardevolle interieurelementen en -kenmerken en cultuurobjecten die er integrerend deel van uitmaken.
- In het geval van open erfgoed: ontsluitingswerken die gericht zijn op de verbeterde inhoudelijke of fysieke ontsluiting van het goed.

Voor erfgoedpremies volgens de bijzondere procedure geldt geen maximum aantal aanvragen per jaar.

Forfaitaire basis

³ <https://www.onroenderfgoed.be/nl/premies>

Met beide premies is het mogelijk om werken op forfaitaire basis te financieren. In dat geval wordt de premie niet toegekend op basis van betaalde facturen. Dat kan bijvoorbeeld interessant zijn als je de werken zelf wil uitvoeren. Het agentschap zal wel komen vaststellen of de werken uitgevoerd zijn volgens de regels van de kunst. Om het bedrag van de erfgoedpremie op forfaitaire basis te kennen, raadpleeg je de tabel met vaste bedragen.⁴

Premiepercentages

- Het gebruikelijke premiepercentage is 40%, zowel voor de standaard als bijzondere procedure.
- De verhoogde erfgoedpremie van 80% is van toepassing als het monument is erkend als open erfgoed of in beheer is van een lokale overheid. Open erfgoed is beschermd erfgoed dat actief en op regelmatige basis opengesteld wordt met als bedoeling de erfgoedwaarde ervan in de kijker te plaatsen.
- Verder kun je aanspraak maken op een erfgoedpremie van 20% wanneer je de ontsluiting van open erfgoed verbetert.

Beheersplan

Indien je het monument wil laten erkennen als 'open erfgoed' of je moet voor de restauratie van je pand een combinatie van gespecialiseerde werkzaamheden uitvoeren, heb je een goedgekeurd beheersplan nodig vooraleer je een erfgoedpremie kan aanvragen.⁵ Daarin stel je een beheersvisie op voor het gebouw en plan je de werken op voorhand.

Voor de opmaak van een beheersplan kan je wel beroep doen op een onderzoekspremie.⁶

⁴https://www.onroenderfgoed.be/assets/files/content/images/downloads/20150605_MB_forfaitaire_lijst_Bijlage_zonder_premiepercentages2.pdf.

⁵ <https://www.onroenderfgoed.be/nl/beheer/beheersplannen>

⁶ <https://www.onroenderfgoed.be/nl/premies/onderzoekspremie>